

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 726:7.034.7(497.451.1)
7.046:27-36

Prejeto: 8. 5. 2011

Ana Lavrič

dr. umetnostne zgodovine, znanstvena svetnica, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU,
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: lavric@zrc-sazu.si

Cerkev sv. Rozalije na ljubljanskem Gradu

IZVLEČEK

Cerkev sv. Rozalije, ki so jo zgradili na ljubljanskem Gradu v letih 1708–1709, povsem dokončali in opremili pa šele do leta 1723, je bila leta 1786 prodana na dražbi in podrt. Prispevek obravnava zgodovino gradnje in propada cerkve, na osnovi ostalin in starih upodobitev rekonstruira njeno stavbno podobo in zasleduje usodo njene opreme. Za predstavitev širšega konteksta spregovori tudi o kultu in ikonografiji sv. Rozalije, za ponazoritev baročnih predstav o svetnici pa v zadnjem delu dodaja kratek povzetek igre, ki so jo leta 1709 uprizorili na odru ljubljanskega jezuitskega gledališča.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljana, barok, arhitektura, slikarstvo, ikonografija, sv. Rozalija, jezuitske šolske drame, Johann Burgmann, Andrej Janez Herrlein, Johann Veit Kauperz, Justus van der Nypoort, Gregor Maček, Carlo Martinuzzi, Martin Johann Schmidt, Matija Tomc, Janez Gregor Dolničar

ABSTRACT

THE CHURCH OF ST. ROSALIE AT THE LJUBLJANA CASTLE

The Church of St. Rosalie, which was built at the Ljubljana Castle in 1708–1709, but completed and furnished no sooner than 1723, was sold at an auction in 1786 and demolished. The paper describes the history of its construction and deterioration, attempts to reconstruct its architectural features on the basis of the remains and old images, and follows the destiny of its furnishings. For the sake of providing a broader context, the paper also briefly presents the cult and iconography of St. Rosalie. Moreover, with a view to illustrating Baroque conceptions of the saint, it concludes with a short summary of a play that was staged in the Ljubljana Jesuit theatre in 1709.

KEY WORDS

Ljubljana, Baroque, architecture, painting, iconography, St. Rosalie, Jesuit school plays, Johann Burgmann, Andreas Johann Herrlein, Johann Veit Kauperz, Justus van der Nypoort, Gregor Maček, Carlo Martinuzzi, Martin Johann Schmidt, Matija Tomc, Janez Gregor Dolničar (Thalnitscher)

Na pobočju ljubljanskega Gradu je v 18. stoletju stala cerkev sv. Rozalije. S terase med skalami je svetnica zrla na Ljubljano in s svojo priprošnjo bdela nad meščani, podobno kakor na Siciliji s pečine nad Palermom že stoletja spremlja in podpira prebivalce rodnega mesta. Tam naj bi se bila namreč v 12. stoletju, domnevno okoli leta 1130, kakor pričuje njen z legendo prepleteni življenjepis (*Vita*), rodila v plemiški družini, ki je bila po materi povezana z dvorom sicilijanskega kralja Rogerja II. Oče Sini-bald, čigar rod naj bi segal vse do Karla Velikega, je bil gospodar Quisquine in Rose. Rozalija je odraščala v marmorni palači in čudovitih vrtovih očetovega posestva, obetala se ji je odlična poroka in sijajna prihodnost. Ker pa je dvorno življenje ni osrečevalo in je želela v samoti služiti Bogu, se je odločila za puščavniško življenje in na skrivaj zapustila starše. Sprva naj bi bila bivala v votlini na področju Quisquine, kakor govori napis, ki so ga našli nad vhodom vanjo. Gre sicer za ponaredek, vendar ni izključeno, da je tam v resnici živela; domnevajo, da je pripadala skupnosti bazilijanskih redovnic. Pozneje, ko se je odločila za popolno samotno, se je preselila v divjino nad Palermom na goro, danes zaradi množice romarjev, ki jo obiskujejo, imenovano Monte Pellegrino. Tam naj bi umrla okoli leta 1160 ali 1166. Leta 1624 so v skalni votlini našli njeno truplo: ležala naj bi z desnico pod glavo, kot da bi spala, z levico pa naj bi si pritiskala na prsi križ. V takšni pozi, ki je odločilno vplivala na njeno ikonografijo, so jo na kraju smrti tudi upodobili.¹ Njene zemске ostanke so z gore prenesli v stolnico v Palermo, kjer je tedaj razsajala kuga; ta je takoj pojenjala, zato so Rozalijo začeli častiti kot priprošnjico zoper kužne bolezni. Šele po najdbi relikvij je bil njen kult, katerega sledove sicer lahko zasledujemo že od konca 12. stoletja dalje (najprej v Kalabriji), tudi uradno potrjen.² Rozalija goduje 4. septembra, na Siciliji, ki je svetnico izbrala za svojo patrono, pa praznujejo tudi dan prenosa relikvij, 15. julij.³ V slovenskih deželah se je njen kult uveljavil šele med kugo, ki je morila po Štajerskem in Kranjskem v štiridesetih letih 17. stoletja: v njeno čast so tedaj zgradili cerkvi nad Šentjurjem pri Čelju (1646) in nad Krškim (1647),⁴ Ljubljancani, ki so se

v tistem času za pomoč obrnili na sv. Roka in mu postavili cerkev v Dravljah, pa so ji svetišče sezidali šele na začetku 18. stoletja. Na Slovenskem spadata pod njen patronat še kostrivniška podružnica v Spodnjem Gabrniku in kapela v Trebelnem. Na oltarjih svetnica običajno nastopa skupaj z drugimi kužnimi zavetniki, predvsem s sv. Rokom in Boštjanom, v družbi z njimi pa jo najdemo tudi na kužnih znamenjih, kjer navadno leži na podstavku (npr. na Straubovem znamenju v Mariboru).

Ljubljanska cerkev sv. Rozalije, ki ni dočkala niti osemdesetletnice obstoja, je pritegnila predvsem pozornost zgodovinarjev. Na kratko je pisal o njej najprej Ivan Vrhovec, ki se je osredotočil na čas njenega propada,⁵ za njim jo je na osnovi arhivskih virov in literature doslej najtemeljiteje obdelal Ivan Vrhovnik,⁶ drugi pisci so k poznavanju njene zgodovine dodali le kak skromen drobec.⁷ Med omem-

Justus van der Nypoort (pripisano): Sv. Rozalija, Semeniška knjižnica Ljubljana (foto: Ana Lavrič).

¹ Rozalijin kip na Monte Pellegrino je napravil izjemen vtis na Johanna Wolfganga Goetheja; popisal ga je v delu »Italienische Reise«. Za svetnično ikonografijo gl. Collura, *Santa Rosalia*.

² Kot navaja Enzensberger, *Rosalia*, stp. 1298–1299, so leta 1630 njeno ime vpisali v *Martyrologium Romanum*.

³ Melchers, *Das grosse Buch*, str. 564–566; Enzensberger, *Rosalia*, stp. 1298–1299. Popisi življenja sv. Rozalije se v literaturi precej razhajajo.

⁴ Zanimiva podoba sv. Rozalije, ki jo hrani Semeniška knjižnica v Ljubljani in jo Marijan Smolik povezuje s Krškim, ker naj bi izhajala iz Valvasorjeve zapuščine, je slogovno najbližje delu Justusa van der Nypoorta; za slikarja gl. Lubej, *Justus van der Nypoort*. Za posredovanje gradiva iz Semeniške knjižnice se zahvaljujem prof. dr. Marijanu

Smoliku, za opozorilo na slikarja pa kolegu dr. Blažu Resmanu.

⁵ Vrhovec, *O ustanovitvi*, str. 140–141.

⁶ Vrhovnik, *Zatrtje nekdanje cerkve*, str. 347–348, 356–357, 362–364.

⁷ Npr. Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš*, s. p., ki je pregledal mestne računske knjige v zvezi z nakupom opeke za gradnjo Rozalijine cerkve.

be vredne ljubljanske baročne spomenike jo je šele v zadnjem času uvrstil Nace Šumi,⁸ Igor Sapač pa je njeno zidavo pogojno povezal z Gregorjem Mačkom.⁹

Tako kakor drugim ljubljanskim projektom zadnje četrtine 17. in začetka 18. stoletja je, kot je bilo razvidno iz napisa, ki so ga vložili v temelje (o njem več v nadaljevanju), tudi ideji za gradnjo cerkve sv. Rozalije botroval Janez Gregor Dolničar. Ob svojem študiju in na študijskem popotovanju je spoznaval Italijo in njene spomenike,¹⁰ zanje ga je navduševal tudi sin Aleš Žiga, ki je od leta 1704 študiral v Perugii in nato od 1707 v Rimu, zato so mu bili italijanski vzori pri srcu, ljuba pa mu je bila gotovo tudi Rozalija, katere ime je nosila njegova sestra.¹¹ Grajski grič »med driad domovanji zelenimi«¹² je Dolničarja vse življenje navdihoval. Sprva je sicer načrtoval, da bi pri smodniškem stolpu na Gradu postavili Marijino kapelo oz. t. i. svetišče miru s čudodelno podobo,¹³ pozneje se je ogrel za drugo zamisel, saj je bila lokacija na hribu nad mestom, sredi skal in dreves, kot ustvarjena za bivališče svete puščavnice. Načrtovanja so tekla že vsaj od začetka leta 1707; soseska Starega trga, ki se je odločila za gradnjo cerkve, je namreč s konkretnimi pripravami začela že pred pomladjo tega leta. Med meščani so pridobili več podpornikov, uspelo pa jim je najti (morda z Dolničarjevo pomočjo) tudi dobrotnika Janeza Tobija Smrekarja pl. Liechtenthala, ki je poskrbel za dotacijo; dne 11. marca 1707 je za vzdrževanje načrtovane cerkve določil 300 goldinarjev iz kapitala, vložene pri deželi, obresti iz teh sredstev pa je namenil za nakup potrebnega ornamta.¹⁴ Smrekar si je vidno mesto med ljubljanskimi donatorji sicer prisluzil predvsem v zvezi z jezuiti. Za postavitev oltarja sv. Frančiška Ksaverja v šentjakovski cerkvi je prispeval kar tisoč goldinarjev, redovnike Družbe Jezusove, med katerimi je imel tudi sorodnike,¹⁵ pa je tako darežljivo podpiral,¹⁶ da

ga v diarijih imenujejo »magnus Benefactor templi, ac etiam Collegij«;¹⁷ po njegovi smrti je jezuite še nadalje podpirala njegova vdova Marija Ana,¹⁸ rojena Kappus pl. Pichelstein, s katero se je bil poročil leta 1715, pri svojih petinštiridesetih, komaj dobra dva meseca pred iztekom življenja. Dejstvo, da si je za poročno pričo izbral Janeza Gregorja Dolničarja, kaže na njuno osebno povezavo.¹⁹

Potem ko so zbrali dovolj somišljenikov, so meščani Starega trga zaprosili ljubljanski magistrat, naj jim v rebri pod gradom prepusti zemljišče za novo cerkev. V prošnji so navedli, da so se skupaj z nekaterimi gorečimi dobrotniki in dobrotnicami odločili v Božjo čast in čast sv. Rozalije, zavetnice zoper kugo, zgraditi cerkev na kraju, kjer so dotlej častili Odršenikovo glavo; ker na tem mestu stavba ne bo nikomur v škodo in zaradi nje ne bo treba podirati dreves, bo pa zagotovo v okras grajskemu griču in posledično vsemu ljubljanskemu mestu (*dardurch ein Zührde dem Schlossberg, vnd vollgennds der ganzen Statt gemacht wierdet*), naj magistrat pošlje na ogled komisarje in odobri izbrano lokacijo. Magistrat je bil zemljišče pripravljen odstopiti, kakor je 1. aprila 1707 sporočil Gabriel Eder pl. Edenburg, vendar je morala soseska še pred tem pridobiti soglasje vicedoma.²⁰ Nanj so se prosilci obrnili z utemeljitvijo, da bo cerkev, za katero so že pridobili dotacijo in zbrali nekaj sredstev, majhna (*compendiose Khürchen*) in ne bo ogrožala ne trdnjave in ne gozda na grajskem griču. Pod pogojem, da do škode ne bo prišlo, jim je 11. junija 1707 deželni vicedom Franc Adam Lanthieri izdal soglasje.²¹

Po pridobitvi omenjenih dovoljenj so prebivalci Starega trga konec jeseni 1707 oddali še vlogo na škofijski ordinariat. Škofa so zaprosili, naj jim dovoli zgraditi cerkev sv. Rozalije, zavetnice zoper kugo, ter sv. Elija in Donata, zavetnikov zoper strelo in nevihte, da bo mesto obvarovano pred omenjenimi

⁸ Šumi, Katalog, str. 102, št. 49.

⁹ Sapač, Biografije arhitektov, str. 246.

¹⁰ Za Dolničarjevo potovanje po Italiji gl. Vidmar, Janez Gregor Dolničar, str. 159–169.

¹¹ Sestra Rozalija, rojena 1658, je bila poročena z Janezom Jožefom pl. Gaionzellom, gl. Smolik, Thalnitscher Janez Krstnik, str. 76.

¹² Dolničar, *Nucleus*, pp. 7–8; Lavrič, Janez Gregor Dolničar – kronist, str. 149, 156; prim. Lavrič, »Virtuti et musis«, str. 51, 53.

¹³ Lavrič, Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina, str. 45.

¹⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 12, št. 24, p. 151, *Copia facta dotis à D.no Joanne Tobia Sumreker pro annua sustentatione, et conservatione ornatus Ecclesiae de nouo erigendae S. Rosalie*, 11. marec 1707.

¹⁵ Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*, str. 145, 147, 149, 150, 183; *Le-topis*, str. 55, 57, 136, 159.

¹⁶ *Diarium ministri* I/36r, fol. 826r, 29. sept. 1709, fol. 833v, 12. febr. 1710, fol. 841v, 11. avg. 1710, fol. 845v, 24. nov. 1710, fol. 847r, 4. dec. 1710, fol. 856v, 3. maj 1711, fol. 866r, 25. sept. 1711, gl. Resman, Šentjakobska cerkev, str.

200. Za izpiske iz diarijev se zahvaljujem kolegu dr. Blažu Resmanu.

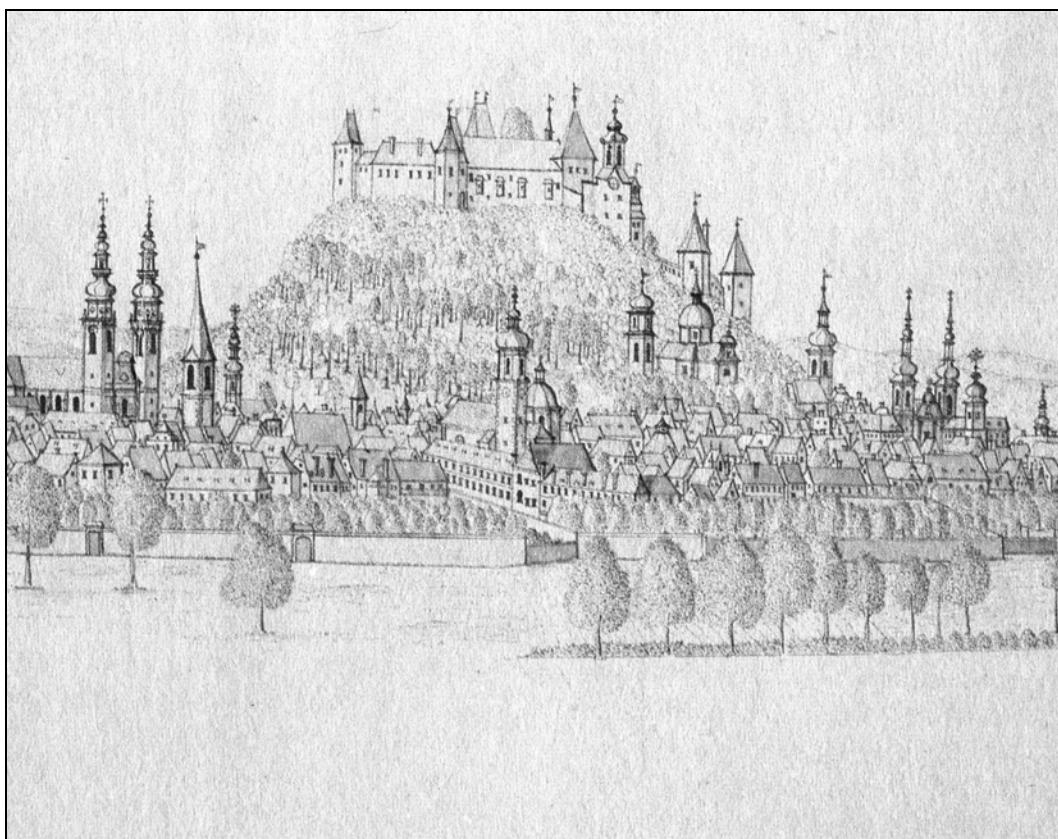
¹⁷ *Diarium ministri* I/36r, fol. 866r, 25. sept. 1711.

¹⁸ *Diarium ministri* I/38r, fol. 999r, 20. sept. 1717, fol. 1144r, 2. jan. 1722, fol. 1153r, 29. jul. 1722, fol. 1432rv, 26. jul. 1737.

¹⁹ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 156, 183. Janez Tobija Smrekar pl. Liechtenthal se je z Marijo Ano Kappus pl. Pichelstein poročil 3. marca 1715, priči sta bila Janez Gregor Dolničar in Sigismund pl. Kappus. Umrl je 9. maja 1715 v starosti 45 let; prim. Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 356. Smrekarji so bili plemeniteni; predikat »von Liechtenthall« je 20. 8. 1655 dobil Tobias Sumregkher, gl. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte V*, str. 79 (za podatek se zahvaljujem dr. Mihi Preinfalku).

²⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 12, št. 24, p. 149, *Copia supplicis libelli porrecti a vicinitate veteris fori ad Magistratum Labacensem pro concedendo spatium erigendae Ecclesiae S. Rosaliae*, dekret z dne 1. april 1707.

²¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 12, št. 24, pp. 150–151, *Copia supplicis libelli veteris fori vicinitatis, qui ad Vice Dominum pro concedendo spatium de nouo aedificandae Ecclesiae S. Rosaliae*, dekret z dne 11. junij 1707.

Friedrich Bernhard Werner, *Ljubljana, detajl s c. sv. Rozalije na Gradu*, lavirana risba, 1732 (*Stopar: Ljubljanske vedute*, str. 65).

nesrečami, saj so se po Božjem navdihu odločili, da jo bodo s prispevki pobožnih meščanov postavili na grajskem griču, in sicer na kraju, kjer je bila pred nedavnim na drevo pritrjena in v česčenje izpostavljena podoba Odršenikovega obličja. Prošnji so priložili dokumente o pridobitvi zemljišča in dotacije. Škof Ferdinand Kuenburg je njihovo »pobožno namero« pohvalil in 2. decembra 1707 izdal soglasje za gradnjo cerkve oz. kapele na zemljišču, ki so ga lastniki oz. magistrat odstopili v Božjo čast in je zdaj spadalo pod njegovo, tj. škofovo oblast. Hkrati jim je tudi dovolil zbirati prispevke za zidavo in določil, naj eno blagajnico z dvema ključema hrani mestni župnik, drugo skrbnik, ki ga bo določila soseska, knjigo prihodkov in izdatkov pa bo imel pri sebi župnik, da bo tako vedno mogoč vpogled v poslovanje.²²

Z gradnjo so začeli na pomlad leta 1708. Za cerkev so pripravili in umetno izravnali teraso v bližini večje starejše stavbe, prednice poznejše gostilne na Osojah (z vzdano letnico 1679).²³ Temeljni

kamen je ljubljanski škof Kuenburg (tedaj že praški pomožni škof) položil 18. aprila, o čemer poroča Janez Gregor Dolničar v *Epitome Chronologica*²⁴ in v *Annales urbis Labacensis*.²⁵ Slovesnost, ki so se je v velikem številu udeležili meščani vseh stanov, so z glasbo spremljali filharmoniki, slišati pa je bilo tudi trobente in pavke.²⁶ Slavnostni govornik je bil avguštinec Teofil Pavel, lektor modroslovja. V temelje so vložili srebrno medaljo in tri bakrene ploščice s spominskimi napismi. Srebrna medalja je sporočala škofovo ime in datum: *Anno Dni M. D. CC. VIII. die 18 Aprilis fundamenta jecit huius sacrae aedis Diviae Rosaliae V. Celsissimus Princeps Ferdinandus Epus Labacen: ex Comitibus a Kuenburg, Coad. Pragen:*. Na prvi bakreni ploščici so bila zapisana imena tedaj vladajočih mož, tj. papeža, cesarja, glavarja, vicedoma in mestnega sodnika: *Sedente in*

stikata ulica Reber in Ulica na Grad.

²² NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 12, št. 24, pp. 147–151: 2. dec. 1707: *N. Vicinitas Veteris fori Labaci sequentem porrexit supplicem libellum pro impetrando consensu erigendae Ecclesiae S. Rosaliae ac SS. Eliae, ac Donati*, dekret z dne 2. dec. 1707.

²³ Vrhovnik, *Zatrt nekdanje cerkve*, str. 364, navaja, da meri prostor 38 korakov v dolžino in 21 v širino; prim. Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 75. Cerkev je stala na kraju, kjer se

²⁴ Dolničar, *Epitome*, str. 97: *An. 1708 [...] Odaeo Divae Rosaliae in monte arcis à Ferdinando Episcopo Labac. Coadjutore Pragensi primus jacitur lapis*.

²⁵ Dolničar, *Annales*, fol. 63v–64r (s pomanjkljivim prepisom), 114rv (s celotnim prepisom spominskih napisov); Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 157.

²⁶ Cvetko, *Academia Philharmonicorum*, str. 79; Höfler, *Glasbena umetnost*, str. 87, 113, ki domneva, da so s filharmoniki sodelovali tudi stolniški glasbeniki.

Cathedra Diui Petri Clemente XI. Regnante Augustiss. o Imperatore Josepho 1. mo Duce Carnioliae, Jo. e Josepho Antonio Principe ab Eggenberg supremo Capiteo Carnioliae, Francisco Ant: Comite a Lanthieri Vicedomino, S. C. M. Consiliario, Consule Edero, Judice Malyo. Druga ploščica je ovekovečala spomin na Janeza Tobija Smrekarja, ki je z dotacijo poskrbel za vzdrževanje cerkve: *Dotauit hanc sacram Aedem Praenobilis uir Jo. es Tobias Sumeregger de Liechtenthal, suae in Diuam Rosaliam V: pietatis, et obsequii ergo.* Tretja, na eni strani poslikana z lepo podobo, pa je sporočala, da je cerkvice po nasvetu Janeza Gregorja Dolničarja od temeljev zgradila soseska Starega trga: *Aedem hanc Diuae Rosaliae Virgini dicatam Consilio Io. is Gregorij Thalmitscher a Thalberg Labacensis I: V: D: Aere collectio a fundamentis excitauit Vicinitas Veteris Fori. Dominico ab Hefferstain, et Philippo Skube Aedilibus, Floriano a Graffhaiden Aerarij Praefecto. Anno Ab urbe Aemona condita 2929. seu aere Christianae M. D. CC. VIII.*²⁷ Dogodek so obravnavali tudi kanoniki; zabeležen je v zapisniku kapiteljskih sej, zanimivo pa je, da se v njem pohvalno omenja že tudi stavba (*nova capellae fabrica S. Rosaliae, S. Donati, et S. Eliae in Monte Arcis situatae*), ki da jo gradi soseska s skupnimi močmi in sredstvi »v prav veličastni obliki« (*quae a pia vicinitate gratuito, et ope collectitia exstruitur forma sat magnifica*).²⁸

Kamen za zidavo so dobili blizu stavbišča, saj jim je ljubljanski magistrat dovolil uporabiti material iz bližnjega starega kamnoloma.²⁹ Opeko so kupili od magistrata, in sicer leta 1707 4.000 kosov (3.000 za zid, 1.000 za obok), leta 1709 pa 10.300 kosov (za zid in obok), medtem ko so v času intenzivne gradnje leta 1708 nabavili samo apno v vrednosti 18 gld 11 kr.³⁰ Ker poraba strešne opeke v mestnih knjigah ni zabeležena, se je Fabjančič spraševal, s čim je bila cerkev dejansko krita;³¹ k temu lahko pripomnimo, da je njen osrednji del, tj. kupolo, zagotovo pokrivala bakrena streha. Po Vrhovniku naj bi bila stavba zgrajena že do godu sv. Rozalije leta 1708, ko so v njej prvič obhajali bogoslužje, le da tedaj še ni bila v celoti opremljena, saj je imela samo veliki oltar.³² Sodeč po nakupu

opeke pa očitno tudi gradbena dela dotlej še niso bila končana.³³ Julija 1709 jim je s posojilom 80 goldinarjev priskočil na pomoč ljubljanski kanonik in mestni župnik Jurij Wettstein.³⁴ Podatek, kdaj je bila cerkev posvečena, ni vpisan v pontifikalne protokole; obletnico posvečenja so obhajali tretjo (izjemoma drugo) nedeljo po veliki noči.³⁵

Leta 1710, 19. maja, je ljubljansko pravniško društvo v novozgrajeni cerkvi »na zelenem pobočju pod gradom« prvič praznovalo god svojega zavetnika sv. Iva;³⁶ v panegiriku Volfganga Frančiška Valvasorja je svetišče imenovano kar z izrazom odeon (*odaeum*), ki označuje poslopje za glasbene prireditve. Da še nekaj časa ni bilo povsem dovršeno, pa kažejo letopisi ljubljanskega kolegija, ki navajajo, da je bilo svetišče, sicer že zdavnaj začeto, leta 1723 na prigovarjanje jezuitskega pridigarja z darežljivostjo vernikov privedeno skoraj do kraja.³⁷ Notica se verjetno nanaša predvsem na opremo,³⁸ bržkone na stranska oltarja, od katerih je bil eden Donatov, drugi naj bi bil glede na izbor sopatronov cerkve posvečen sv. Eliju, a se zdi, da ga je sčasoma izpodrinil sv. Martin, kateremu v čast so ključarji cerkve utemeljili ustanovo za slovesno mašo, ki je bila pozneje prenesena k Sv. Jakobu.³⁹ Tako Elija⁴⁰

²⁷ Dolničar, *Annales*, fol. 63v–64r, 114rv; Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 157.

²⁸ NŠAL, KAL/Kap. seje 3, p. 9, 18. aprila 1708. V zapisniku so tudi prepisi spominskih napisov, ki so bili vloženi v temeljni kamen cerkve sv. Rozalije.

²⁹ Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 357 (po zapiskih Ivana Vrhovca).

³⁰ ZAL, LJU 488, Cod. XIII., šk. 98, *Empfang Buech* 1707, fol. 51v, 54r, *Empfang Buech* 1708, fol. 54r; ZAL, LJU 488, Cod. XIII., šk. 99, *Empfang Buech* 1709, fol. 47rv, 52v.

³¹ Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš*, s. p., kjer posebej omenja, da niso kupili opeke ne leta 1706 in ne 1710.

³² *Diarium ministri* I/36r, fol. 803v, 4. sept. 1708: *Dies S. Rosaliae sacra. Fuit primum hodie sacrum in hujus honori erecta capella in monte arcensi [...] Nullus ad sacrum dicendum submissus cum sola fuerit maior ara ad dicendum sacrum instructa [...];* Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 357.

³³ Da so se gradbena dela zavlekla še za nekaj let, je razvidno iz zapisnikov mestnega sveta: do leta 1712 so ključarji cerkve sv. Rozalije od magistrata vzeli že 36.000 kosov opeke za zid in obok, zaprosili pa so še za 6.000 kosov obočne opeke, vendar jim je mestni svet odgovoril, da bo o njihovi prošnji odločal potem, ko bodo poravnali stari dolg, gl. ZAL, LJU 488, Cod. I/58–1712, fol. 176r, 29. jul. 1712 (za podatek se zahvaljujem kolegu dr. Blažu Resmanu). Glede na število in vrsto zidakov se zdi, da so najbrž šele v tem času obokali kupolo.

³⁴ Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 324. Formulacija, da je bil denar namenjen »za popravilo cerkve«, je bržčas napaka, saj je šlo očitno za nadaljevanje gradbenih del, seveda pa ni izključeno, da bi lahko na stavbi med gradnjo samo prišlo do kake škode, ki bi jo bilo treba popraviti. Do Wettsteinove smrti se je na izposojeni znesek nabralo že precej obresti; leta 1713 je Uršula Makovič, rojena Wettstein, kot dedinja za pokojnim bratom vseh 100 gld namenila za mašno ustanovo.

³⁵ Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 357.

³⁶ Dolničar, *Epitome*, str. 99; Dolničar, *Annales*, fol. 70r; Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 162; Lavrič, Svetniški zavetniki, str. 308, 312.

³⁷ *Historia annua*, 1723, pp. 18–19: *Quid quod et eodem uerbo DEI effectum sit, ut templum sanctae Rosaliae jam pridem aedificari caeptum, suasu Concionatoris jam prope perfectum sit populj liberalitate.*

³⁸ V primeru, da bi se notica nanašala tudi na samo stavbo, bi morda lahko šlo za kampanile ob cerkvi.

³⁹ Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 130, 325. Domnevo, da je bil oltar posvečen sv. Martinu, izraža Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 357.

⁴⁰ Elija (goduje 20. julija), ki je zasedel mesto gromovnika Peruna, naj bi se po ljudskem verovanju ob grmenju in bliskanju vozil po nebu z ognjenim vozom; pripisovali so mu oblast nad dežjem in vetrovi, gl. Kuret, *Praznično leto Slovencev*, str. 222–224.

Ljubljana, otroško igrišče na Gradu s sledovi cerkve sv. Rozalije (foto: Ana Lavrič).

kot Donat⁴¹ sta bila »vremenarja«, zavetnika zoper strelo, Martin pa je varoval vinogradnike;⁴² njihova zavetniška vloga je bila nedvomno poudarjena tudi na tamkajšnjih upodobitvah. Poleg oltarjev je cerkev imela še prižnico, klopi, orgle, zvonove in ves potrebni inventar, med drugim tudi veliko število majhnih podob (ki jih ni mogoče natančneje opredeliti). Že od leta 1715 je imela tudi božji grob, katerega postavitev je dovolil škofijski ordinariat.⁴³

S slovesnim bogoslužjem so v cerkvi obhajali praznik sv. Rozalije, 4. september, in dan obletnice posvetitve cerkve, praznovali pa so tudi godova sv. Donata in sv. Martina. Ob teh priložnostih so maševali in pridigali večinoma ljubljanski redovniki, običajno jezuiti ali diskalceati.⁴⁴ Ljubljancani so k

zavetnici zoper kugo romali v procesiji, kadar jih je »črna smrt« še posebno ogrožala, sicer pa vsako leto za njen praznik.⁴⁵ Žal ni dokumentirano, da bi se bil med njimi utrdil tudi običaj, za katerega je dal pobudo Janez Gregor Dolničar, ki je predlagal, naj bi se uvedlo vsakoletno junijsko praznovanje, med katerim naj bi prinesle mladenke sv. Rozaliji v dar rože za njen oltar. Obred naj bi se po njegovi zamisli ovekovečil tudi na sliki (verjetno na banderu): ta naj bi na eni strani kazala starozavezni prizor Izraelovih hčera, ki leto za letom hodijo v gore štiri dni objokovat Jeftejevo hčer (Sod 11, 39–40), na drugi pa ljubljanska dekleta, ki vsako leto prihajajo z rožami k cerkvi sv. Rozalije. Če je Dolničar s tem želel tudi v Ljubljano uvesti spomin na prenos svetničnih relikvij, ki ga slovesno praznujejo v Palermu od 11. do 15. julija, se je zmotil pri datumu, saj je za obred predlagal 10. junij.⁴⁶

⁴¹ Donat (goduje 30. junija), ki je postal popularen v 17. stoletju, naj bi bil po legendi rimski legionar; pokopan je bil pri Sv. Neži v Rimu, 1652 pa so njegove relikvije prenesli v Münstereifel in odtlej so ga v nemških in avstrijskih deželah častili kot »vremenarja«. Običajno so ga upodabljali s strelo in žitnim snopom, gl. Zimmermanns, Donatus, stp. 88–89.

⁴² Martin (goduje 11. novembra), rimski vojak, pozneje škof v Toursu, običajno upodobljen v škofovski opravi, z gosjo kot atributom, ali pa kot vojak v prizoru, ko deli plašč z berčem, gl. Kimpel, Martin von Tours, stp. 572–579.

⁴³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 14, št. 27, 12. april 1715. Ordinariat jim ni samo odobril prošnje, ampak jih je za namero tudi pohvalil.

⁴⁴ Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 357; za jezuite gl. npr. *Diarium ministri* I/36r, fol. 864v, 4. sept. 1711; *Diarium ministri* I/37r, fol. 886v, 4. sept. 1712, fol. 905r, 1. jul. 1713, fol. 907v, 4. sept. 1713, fol. 934v, 4. sept. 1715, fol. 964r, 4. sept. 1716, fol. 997v, 4. sept. 1717, fol. 1108r, 4. sept. 1720, fol. 1134v, 4. sept. 1721, etc. Jezuitski letopisci za svetišče sv. Rozalije običajno uporabljajo termin *tempellum* ali *capella*.

⁴⁵ Gl. npr. NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 13, št. 26, p. 419, 3. sept. 1713, ko so škofijskemu ordinariatu najavili procesijo k Sv. Rozaliji; Dolničar, *Annales*, fol. 79v; Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 170. Da je bila svetnica v Ljubljani precej češčena, kaže tudi himna »Ave Rosa sine spina«, ki jo je jezuitska kongregacija Marijinega vnebovzvetja leta 1762 objavila v knjižici »Officium Beatae Virginis Mariae«, str. 201–202. Knjižico hrani Narodni muzej Slovenije pod sig. 12810, gl. Reisp, Izbor tiskov, str. 60; Kemperl, *Romanje*, str. 54 (paginacija po izvodu na Teološki fakulteti). Za slovenski prevod himne v Kalobskem rokopisu gl. Smolik, *Odmev verskih resnic*, str. 195–196.

⁴⁶ ŠKL, Drobni zapiski: *Varia. Festiuitates Labaci instituendae. [...] Der Edlen Laybacherischen Jungfrauen Schaar bringt Jährlich der H: Rosalia gaaben dar, damit den altar Ihrer Patronin zu zieren, vnnnd mit schönsten Blumen Ihro zu care-siren. Sye haben viel zu sagen von diser Heilige, leben, wie sye Gott allein zu lieben, sich in ein wüesten begeben. Pingantur*

Da je darovanje cvetja sv. Rozaliji na ljubljanskem Gradu morda vendarle obstajalo, pa nakazuje spominska plošča, ki jo je dal Dolničar leta 1709 vzdati v cerkev. Slo je za pomnik njegovemu triindvajsetletnemu sinu Alešu Žigu, ki so ga oktobra 1708 pokopali pri dominikancih v Neaplju, kamor se je podal ob koncu študijskega izpopolnjevanja v Rimu. Plošča ni ohranjena, vklesano besedilo pa je Dolničar zabeležil v rokopisih *Nucleus selectarum inscriptionum* in *Cyprissus*. V globoko občutenih verzih hvali sinovo plemenitost in nadarjenost in objokuje njegovo prezgodnjo smrt v tuji deželi; mladenič lepega vedenja ter zrele razumnosti in modrosti je doktoriral iz prava v Perugii in dopolnil izobrazbo v Rimu, nato pa je, poln sadov učenosti, v Neaplju odšel v večno domovino. Dolničar je simboliko cvetja, povezano s sv. Rozalijo, pomenljivo prenesel na sina: primerja ga prezgodaj zamrli cvetlici, ki je veliko obetala, a jo je na pragu jeseni uničila zmrzal. Častilcem svetnice, ki so prihajali k njeni cerkvi trosit rože in lilije, v svoji žalosti kaže tri osule cvetove, tj. sedanost, preteklost in prihodnost: *FLorI In fLore aetatIs praeMatVre DeCIso./ Alexio Sigismundo Thalnitscher a Thalberg./ Labacensi adolescenti/ Bis duodenos annos decurrenti/ Moribus, ingenio, sapientia*⁴⁷ *seni consum[m]ato/ Qui/ Romae ad sum[m]a excultus./ Perugiae Juris laurea[m] adeptus./ Neapoli Austriacos inter lauros/ ad Coelestem abiit./ In patriam extra patriam/ studiorum fructu locuples/ Autumni principio./ Spes magnas heu febris prostravit!/ Lector, qui rosas, et lilia spargis./ Vide tria florida sine flore/ Esse, fuisse, fore./ Moestus Gen[itor] acerbum casum lugens hoc monumentum cum lacrimis P. C. Obijt 6 8bris*⁴⁸ *An: ab Vrbe Aemona condita 2929. Vixit An: XXIII. Men: II, D. 1.*⁴⁹ Za Dolničarja je cerkev parlerske svetnice tako postala tudi simbolni sinov grob.

Tudi cerkvi sv. Rozalije ni bilo usojeno dolgo življenje. Leta 1774, ko je Ljubljano zajel hud požar in med drugim uničil jezuitski kolegij, je skupaj s cerkvama sv. Jakoba in sv. Florijana utrpela veliko škodo. Ker se ni nihče zavzel, da bi jo popravil, čeprav bi bila še vedno uporabna,⁵⁰ je vse bolj propadala. Naposled jo je gubernij ukazal zapreti. Kresijski urad se je marca 1786 v zadevi obrnil na mestnega župnika in zahteval, da jo čimprej razsveti, da

bo tako mogoče odvzeti njeno morebitno premoženje in ga uporabiti za potrebe cerkve sv. Jakoba.⁵¹ Dne 10. marca 1786 so cerkev po vladnem ukazu zaprli, nato pa so jo na dražbi prodali. Za 200 goldinarjev jo je kupil poštar Vischer in jo še istega leta podrl (dve Raabovi mašni ustanovi je prevzela šentjakobska cerkev).⁵² Hkrati s cerkvijo so za 300 goldinarjev prodali še pripadajočo mežnarijo, razprodali pa so tudi vso cerkveno opremo. Dražba je potekala v šentjakobskem župnišču; prva, ki so jo priredili 31. julija 1786, ni bila uspešna, zato so jo ponovili 4. septembra, na praznik sv. Rozalije.⁵³ Cenilnik našteva tri velike oltarne slike in tri marmorne menze, sedemindvajset majhnih podob, štiri majhne cerkvene klopi, orgle, prižnico, dva zvona, težka pet stotov, tri kelihe, tri mašne knjige itd.⁵⁴ Kupci žal niso navedeni. K domnevi, da so slike cerkvene patrone morda pridobile ljubljanske uršulinke, napeljuje *Sv. Rozalija* iz njihove zbirke: nastala naj bi bila na pragu 18. stoletja, po merah bi lahko ustrezala manjšemu oltarju,⁵⁵ njena kvaliteta pa daje slutiti, zakaj je Dolničar ni uvrstil med ljubljanska umetniška dela.⁵⁶ Avtorstvo slike zaenkrat ostaja nepojasnjeno. Resda ne gre za veliko umetnino, saj je napol ležeča svetnica s stisnjenimi ustnicami in priprtimi očmi, s križem v roki in lobanjo v naročju naslikana dokaj togo, vendar jo delata ljubko angelca, ki ji prinašata venec in jo obsipata s cvetjem (ta dodatek vsebinsko aludira na zgoraj omenjeno Dolničarjevo pobudo za junijski obred). Rozalija, ki jo ležečo v votlini običajno upodablajo v spokorniški obleki,⁵⁷ je tokrat odeta kot dvorjanka in nosi na glavi diadem.

Za podroto cerkvijo so ostale le skromne sledi. Na terasi, kjer je stala, je sedaj otroško igrišče, sredi katerega je v tleh še delno viden cerkveni obod. Floris stavbe in njeno lego na grajskem griču si lahko ogledamo tudi na zemljevidu Janeza Dizme Florijančiča iz leta 1744.⁵⁸ Kakšno je bilo stavbno

duae imagines parte una ex veteri testamento Justa annua facta Jephthadi, parte altera Virgines Labacenses 10 Junij quotannis Eccl.iam S. Rosaliae inuisentes, Rosas offerentes.

47 Prim. Dolničar, *Cyprissus*, p. 87, kjer je najprej zapisal: *Ingenij praestantia, linguarum peritia, exacta prudentia.*

48 Prim. Dolničar, *Cyprissus*, p. 87, kjer je najprej zapisal napačni datum sinove smrti, in sicer 17. oktober.

49 Dolničar, *Inscriptiones*, pp. 61–62; Dolničar, *Cyprissus*, p. 87; Radics, *Cyprissus*, str. 48; prim. Steska, Dr. Janez Gregorij Dolničar, str. 521; Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 362–363 (s prevodom besedila). Kronogram besedila daje letnico 1709.

50 Prim. Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 75.

51 NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 21, št. 44, p. 18, 8. marec 1786.

52 Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 363; Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 325.

53 Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 363.

54 Vrhovec, *O ustanovitvi*, str. 141; Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 363.

55 Za sliko gl. Veider, *Slike v uršulinskem samostanu*, str. 133, št. 229. Opozoriti je treba, da je bila oprema v cerkvi sv. Rozalije v skladu z njeno velikostjo. Slika je pravokotna in meri 130 x 87 cm. Po formatu nekoliko spominja na šentflorjansko Zalostno Mater Božjo.

56 Dolničar slike ni vključil v seznam *Künstliche Mallery, welche in Laybach zu sehen*, ki ga je dodal k spisu *Annales Urbis Labacensis*, gl. Steska, *Slike v ljubljanskih cerkvah*, str. 49–57.

57 Sv. Rozalijo včasih upodablajo tudi kot grško redovnico bazilijanko.

58 Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 363; Korošec, *Ljubljana skozi stoletja*, str. 53; Stopar, *Ljubljanske vedute*, str. 71; Sumi, *Arhitektura 18. stoletja*, str. 26–27.

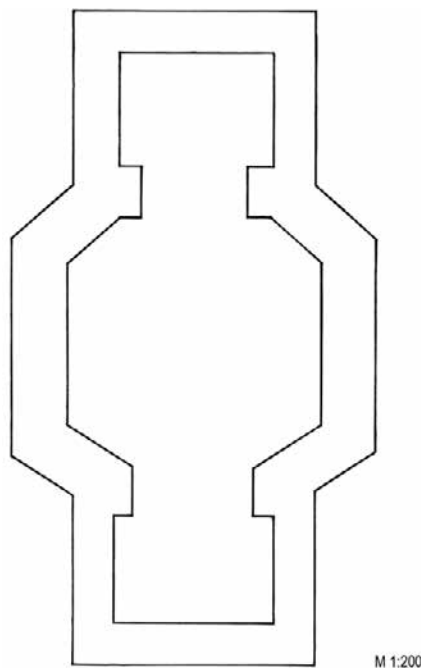

Sv. Rozalija, domnevno iz c. sv. Rozalije, Uršulinska zbirka, Ljubljana, zač. 18. stol. (foto: Andrej Furlan).

telo, pa nam kažejo stare upodobitve: precej detajlna sta lahkotni lavirani risbi Friedricha Bernharda Wernerja iz leta 1732,⁵⁹ bolj plastično pa je objekt predstavljen na koloriranem bakrorezu potnega lista ljubljanskega krznarskega ceha iz leta 1762.⁶⁰ Iz naštetega je razvidno, da je bil tloris cerkve oktagon, podaljšan s pravokotnim vhodnim delom in prav takšnim prezbitერიjem.⁶¹ Centralni del je pokrivala oktogonalna kupola s svetlobnico, pročelje s segmentnim čelom so členili pilastr, okno in vrata, stavbni gmoti pa je dajal vertikalni zagon tudi ob prezbitერიju prosto stoječi zvonik s čebulasto streho. Sv. Rozaliji, četudi majhni po merah, je med baročnimi cerkvami v Ljubljani pripadlo pomembno prvenstvo. Če izvzamemo s kupolo krito kapelo sv. Frančiška Ksaverja, ki so jo v letih 1667–1669 pri-

zidali k jezuitski šentjakovski cerkvi, je bila namreč prva ljubljanska cerkev s kupolo; že pred tem so jo sicer načrtovali pri novi stolnici, a je niso realizirali, križniki pa so jo zgradili šele nekaj let pozneje. Gre za centralni stavbni tip, kakršnega je pozneje uporabil Candido Zulliani pri trnovski cerkvi in v različnih variantah ponovil še po drugih krajih.⁶² Od načrtovalcev bi utegnil priti v poštev Carlo Martinuzzi, saj je sodeloval že pri projektih za stolnico, nato pa po naročilu Janeza Antona Dolničarja zasnoval semeniško stavbo, ki so jo začeli graditi leta 1708. Ker je bila Sv. Rozalija mestna podružnica, bi na izbor arhitekta mogel vplivati mestni župnik, seveda pa je bila odločilna tudi vloga soseske oz. beseda glavnega dobrotnika Smrekarja. Zdi se verjetno, da je stavbo zidal Gregor Maček, ki je kot polir sodeloval tako pri stolnici kot tudi pri semenišču.⁶³

S podrtjem svetišča na rebri pod gradom pa spomin na svetnico v Ljubljani ni zatonil povsem v pozabo. Za bližnjo cerkev sv. Florijana jo je leta 1789 (po Stesku)⁶⁴ naslikal Andrej Janez Herrlein.⁶⁵ Na

Tloris nekdanje c. sv. Rozalije (risala Meri Lavrič).

⁵⁹ Stopar, *Ljubljanske vedute*, str. 65–68. Risbi hrani Mestni muzej Ljubljana pod inv. številka 1195 in 1196.

⁶⁰ Vrhovnik, *Zatrtje nekdanje cerkve*, str. 363; Stopar, *Ljubljanske vedute*, str. 78–80. Bakrorez hrani Grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana, pod inv. št. 137-2.

⁶¹ Izmera cerkve je le približna, saj njen obod ni več v celoti viden. Po dolžini naj bi merila ok. 17 m, po širini ok. 6,2 m (spredaj in zadaj) oz. ok. 9,4 m (v centralnem delu). Za izmero stavbe se zahvaljujem arhitektu Nejcju Berniku, za izris načrta pa Meri Lavrič.

⁶² Šumi, *Katalog*, str. 102, št. 49; prim. Prelovšek, *Ljubljanski baročni arhitekt*, str. 80, ki trnovsko cerkev ožje povezuje s križevniško.

⁶³ Sapač, *Biografije arhitektov*, str. 246; za Gregorja Mačka gl. Resman, *Mački*, str. 85–108.

⁶⁴ Steska, *Slovenska umetnost*, str. 165, z navedbo, da je sliko obnovil Ludvik Grilc.

⁶⁵ Pri Sv. Florijanu so sliko sv. Rozalije namestili na Marijin oltar, kjer je gostovala do leta 1925, ko so nanj spet postavili čudodelno Marijino podobo, Rozalijino pa obesili na steno pod korom, gl. Kovačič, *Cerkev sv. Florijana*, str. 15. Da bi Herrleinova slika izhajala še iz cerkve sv. Rozalije, kot navaja Vrhovec, *Die wohlöbl. Landesfürstl. Hauptstadt*, str. 49, in za njim ponavljajo tudi drugi pisci, je nelogično.

Janez Dizma Florijančič: *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica*,
detajl z *Ljubljanskim Gradom*, 1744 (Šumi: *Arhitektura 18. stoletja*, str. 26–27).

skalo naslonjena, na desno roko oprta in v premišljevanje zamaknjena mladenka s cvetnim vencem na glavi posnema pozo Rozalijinega kipa na Monte Pellegrino nad Palermom; slika je s prefinjeno eleganco umetniško bolj dovršena od tiste iz uršulinske zbirke. Kompozicija seveda ni Herrleinova, saj se je ta povsem naslonil na predlogo, in sicer na grafiko Johanna Veita Kauperza, ki je v grafični medij prenesel (delno prirejeno) sliko Martina Johanna Schmidta iz benediktinske opatije v Melku (iz 1771 oz. 1772).⁶⁶ Predlogo za našo sliko, ki jo zdaj hranijo v šentjacobskem župnišču, je našel Marijan Smolik in jo vključil v zbirko podobic ljubljanske Semeniške knjižnice.⁶⁷ Mesto javnega češčenja je palermška puščavnica dobila tudi v cerkvi v Trno-

vem, kjer gostuje v paru s sv. Antonom Puščavnikom na oltarju nadangela Mihaela. Oltarni nastavek je delo Matija Tomca iz leta 1856 oz. 1857; kipa obeh svetnikov sta oblikovana v baročni tradiciji, zaznavni zlasti pri Rozaliji, ki jo opredeljujejo cvetlični venec, križ in molitvenik.⁶⁸ V Ljubljani je bilo poleg navedenih bržkone tudi več svetničnih podob, ki so bile namenjene zasebni pobožnosti in so se nahajale v privatnih oz. samostanskih zbirkah. Eno takšnih imajo npr. ljubljanske uršulinke: miniaturna slika na prosojnem papirju je delo tirolskega slikarja Johanna Burgmanna,⁶⁹ izstopa pa po prevladujočem cvetličnem okrasju (košarica s cvetjem spominja na sv. Dorotejo).⁷⁰

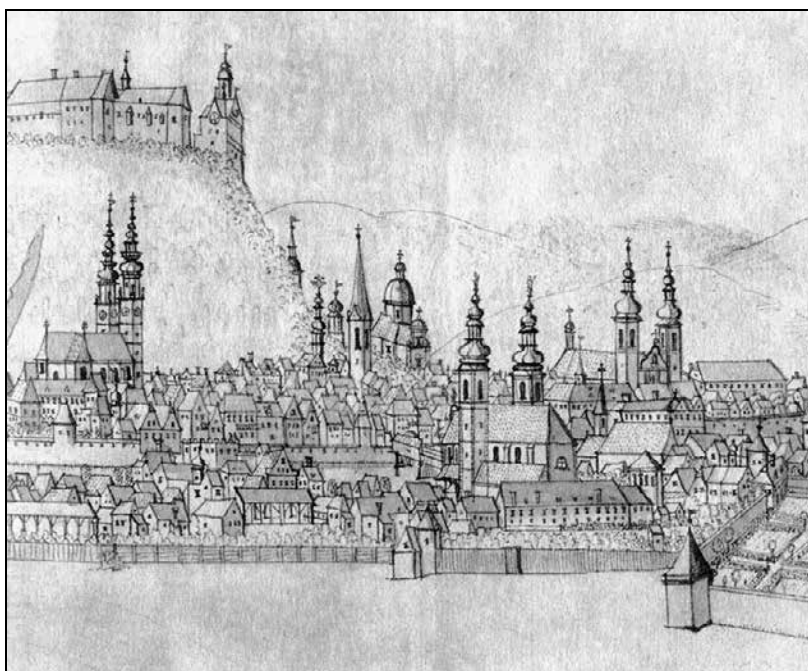
⁶⁶ Feuchtmüller, *Der Kremser Schmidt*, str. 434, kat. 423/2 (slika), str. 573, kat. K2 (grafika). Slika iz Melka je okroglega formata, grafika pa pravokotna. Schmidt je sv. Rozalijo večkrat upodobil; naši precej podobna je tudi svetničina figura na sliki iz Säusensteina (gl. Feuchtmüller, *Der Kremser Schmidt*, str. 406, kat. 269).

⁶⁷ SKL, Zbirka podobic. Podobica je signirana: *Mart. Job. Schmid pinx. / J. V. Kauperz Sc. Graecy*; prim. Lozar Štamcar, Prispevek k preučevanju, str. 73, 84, ki grafiko pogojno povezuje s Krškim.

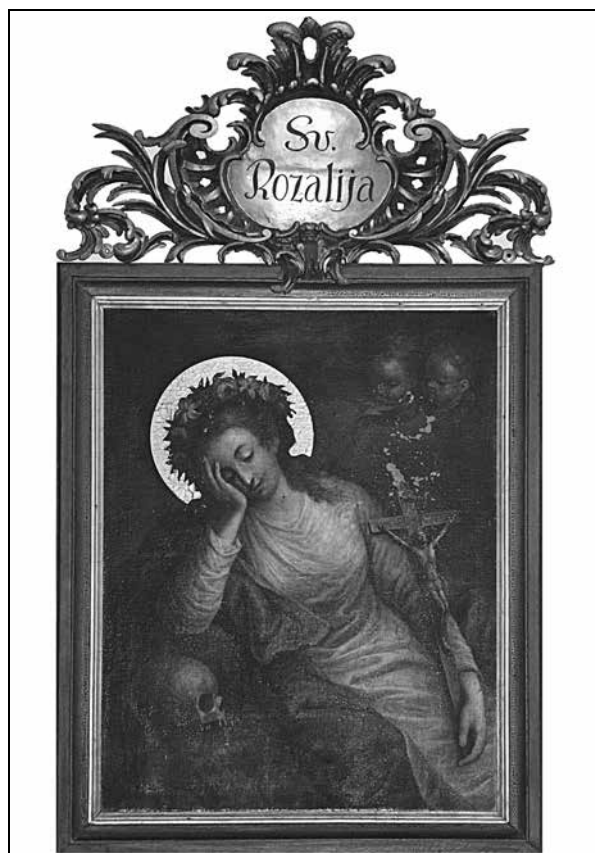
⁶⁸ Za oltar gl. Vrhovnik, *Trnovska župnija*, str. 328.

⁶⁹ Slikar iz kraja St. Georgen pri Brunecku (umrl 1825) je rad slikal na tanke, občutljive materiale, gl. Semper, Burgmann Johann, str. 259. Slika na pavspapirju meri 16 x 10,6 cm. Spodaj desno je signirana: *Joann: Burgmann*. Za posredovanje podatkov in možnost ogleda se zahvaljujem s. Jasni Kogoj in s. Marti Triler.

⁷⁰ Za pripravo fotografskih posnetkov za objavo se zahvaljujem kolegu Andreju Furlanu, za prijazno pomoč pa tudi p. Jožetu Kokalju.

Friedrich Bernhard Werner, Ljubljana, detajl s c. sv. Rozalije na Gradu, lavirana risba, 1732 (Stopar: Ljubljanske vedute, str. 66–67).

Andrej Janez Herrlein: Sv. Rozalija, župnišče pri Sv. Jakobu, Ljubljana, 1789 (foto: Ana Lavrič).

Johann Veit Kauperz po Martinu Johannu Schmidtu: Sv. Rozalija, Semeniška knjižnica Ljubljana (foto: Ana Lavrič).

Potem ko je bila v čast sv. Rozaliji na Gradu zgrajena cerkev, so leta 1709 v ljubljanskem jezuitskem kolegiju ob podelitvi nagrad dijakom uprizorili v zahvalo deželnim stanovom igro s simboličnim naslovom *Amazon Christiana fuga de utroque mundo triumphans seu S. Rosalia Virgo Panormitana (Krščanska Amaconka, ki z begom premaga oba svetova, ali sv. Rozalija, palermška devica)*, s katero so Ljubljančanom približali zgodbo o njenem svetniškem življenju.⁷¹ Sinopsis je natisnil ljubljanski tiskar Johann Georg Mayr, hrani pa ga Semeniška knjižnica v Ljubljani v sklopu Dolničarjevih *Miscellanea*.⁷² Igro je uglasbil Marijan Čadež, cistercijan iz Stične. Zgodba je dramatisirana s tekmo dveh snubcev, ki se potegujeta za Rozalijo,⁷³ klasična mitologija pa ne prepleta le vmesnih alegoričnih interpretacij, ampak vstopa tudi v glavno zgodbo.⁷⁴

Uvod (*argumentum*) pojasnjuje, da predstavlja igra neoboroženo junaško nedolžnost, ki je s prostovoljnimi begom premagala dvojni, tj. zgornji in spodnji svet sovražnikov duš. Slavna krščanska Amaconka, Rozalija po imenu, ni izmišljotina. Izšla je iz plemenite palermške rodbine, katere korenine segajo vse do Karla Velikega. Bila je v sorodstvu s sicilijanskim kraljem, vendar je zavrgla užitke in časti ter jih na gori Quisquina zamenjala za neprijazno pečino, kjer je vrezala besede: »Jaz, Rozalija, hči Sinibalda, gospodarja Quisquine in Rose, sem se iz ljubezni do mojega gospoda Jezusa Kristusa odločila bivati v tej votlini.« Njena samota pa vendar ni bila brez boja: zvita zalezovanja demonov, nevolje trdega življenja in divjega kraja je pogumno premagovala z železno verigo, bdenjem in drugim podobnim »orožjem«. Po Božjem navdihu se je iz votline na Quisquini umaknila v še hujšo divjino na Monte Pellegrino, da bi v težjem boju proti zapeljivosti sveta dosegla še večjo zmago. Tam je na posled, ko je premagala vse sovražnike, odložila sveto opravilo junaške duše, kronana z nevenljivimi vrtnicami ljubezni in lilijami nedolžnosti. Še po smrti ni nehala zmagovati. Leta 1625 [!], potem ko so našli njeno truplo, je Sicilijo rešila kuge in nato pomagala tudi drugim deželam (povzeto iz: *Breviarium vitae*, 1645). V nedavno zgrajeni cerkvi jo zdaj časti tudi Emona.

V prologu se krščanska Amaconka v očetovi hiši vadi na bojišču; bojuje se proti poželenjem sveta,

katerih kopja, potem ko jih odbije, ne napadajo več. Nato prestavi Amfion po Božjem namigu boj v pečine. Ko se Amaconka v pečinah neustrašno spušča vedno globlje, plane iz podzemlja Pluton in jo spravi v nevarnost, vendar strmoglavni, premagan z neobičajnim orožjem, v svoj prepad. Kri v boju ranjene zmagovalke napoji zemljo, ki se razcveti v rožni grm.

Prvo dejanje obsega šest prizorov. 1. Mati Sancija se vrne na dvor, potem ko je z Rozalijo opravila molitev k sv. Agati za zdravje sina Fabija, o katerem je izvedela, da je bil ranjen v spopadu z Afričani. Medtem ko se Gudisalvo, sin katanskega kneza, poteguje za Rozalijino roko, vdre razbojnik Curonot. Čeprav ne gre brez prelivanja krvi, ostane Gudisalvo nedotaknjen, kar Sancija pripisuje njegovemu pogumu, predvsem pa Božjemu varstvu. 2. Potem ko oskrbijo rane, pohiti Gudisalvo, poplačan s hvaležnostjo, ob zvokih glasbe v pristanišče. 3. Marcijan, vodja sicilijanske vojske, se po zmagi nad Afričani, ki so bližnjo Sicilijo kruto tlačili, vrača v Palermo skupaj z ranjenim Fabijem, ki ga je bil vzel s seboj. Sprejme ga stari prijatelj, knez Sinibald, ki mu je pred odhodom v Afriko obljubil hčer za ženo. Sledi izročanje darov, ki jih je zmagovalec prinesel Rozaliji in njenim staršem. 4. Ko prirede sicilijanski vojščaki, ki se vračajo z zmagovite poti, vojaške igre za meščane Palerma, prihiti Gudisalvo in poizveduje o tekmeu. 5. Rozalija, ki se je odrekla zemeljskim stvarim, se odloči na skrivaj zapustiti dvor in mesto. Ko se je namreč borila s svojimi čustvi, je v ekstazi videla Dafne, kako se je v begu pred Apolonovo ljubeznijo spremenila v lovor, in iz tega je po Božjem navdihu spoznala, da je rešitev v begu. Sklene torej oditi v samoto, posveti se Bogu in v svoj prstan vreže epigraf »Rosalia, sponsa Christi«. 6. Gudisalva, starega Marcijanovega tekmeča, prevzema sum in Sinibalda spodbuja, naj mu obljubi Rozalijo. Ker ta daje prednost Marcijanu, ga Gudisalvo spomni na nevarnost, iz katere je z lastno krvjo rešil njegovo hčer.

V medigri kujeta dva nasprotujoča si amorja na oltarju boga ljubezni Kupida prstana. Oltar sesuje strela, ko prileti orel, ki ugrabi drugega amorja skupaj z njegovim prstanom, da bi ga odložil v svetišču vestalk. Vznemirjeni poročni svečeniki iščejo izgubljenega, ker pa ga na zemlji ne najdejo, se pod vodstvom Volupije (boginje radosti) odločijo, da ga bodo iskali po morju. Plujejo ob sicilijanski obali, ko pa med Scilo in Karibdo dožive brodolom, izgube upanje. Prvi amor nepoškodovan ubeži.

Drugo dejanje ima osem prizorov. 1. Zaradi uspehov v Afriki izroči kralj Rogerij Marcijanu veliko oblast na kopnem in morju, zraven pa še Agrigento in visok letni dohodek, tako da mu zrasteta čast in moč. Sinibald mu čestita, Marcijan pa da novico sporočiti Rozaliji in jo povabi na igre. 2. V navzočnosti Fabija, ki je ves nemočen zaradi

⁷¹ Glavne vloge so igrali: Francišek Anton Posarell Rozalijo, Francišek Karel Lichtenberg Sinibalda, Jožef Anton Wussetti (Buseth) Sancijo, Janez Dizma Florijančič Marcijana, Matej Krajnc Gudisalva, Marko Janez Kappus pl. Pichelstein Fabija, Adam Kisler dvornega upravitelja, Matej Torta vojaškega namestnika.

⁷² SKL, Dolničarjeva *Miscellanea* III.

⁷³ Škerlj, *Italijansko gledališče*, str. 101.

⁷⁴ Höfler, *Glasbena umetnost*, str. 71, 73, 74.

Matija Tomc: Sv. Rozalija na oltarju sv. Mihaela, ž. c. sv. Janeza Krstnika, Ljubljana-Trnovo, 1856–1857 (foto: Andrej Furlan).

ran, sili Sancija Rozalijo k zaroki, ta pa se izgovarja in razglasi, da se bo poročila s tistim, katerega ime je zapisano na prstanu. Sancija misli, da je že zaročena z Marcijanom, na čigar igre pravkar hitijo, zato svetuje Gudisalvu, naj opazuje dogajanje. 3. Marcijan slavi igre s premaganimi Afričani. Palermčani navdušeno ploskajo in proslavljajo njegovo ime. Čestita mu tudi Rozalija, on pa ji podari svoj dragoceni portret na dragem kamnu (gemo). 4. Gudisalva tekmečeva sreča hudo moti; poučuje Sancijo in podkupi dvornega upravitelja, ki obljubi, da mu bo omogočil vstop v hodnik, skozi katerega bodo peljali Rozalijo. 5. Rozalija v molitvi spet utrdi svoj namen. Ko zapazi, da je Marcijanov portret dobil obliko mrtvaške lobanje, sklene pohiteti z načrtovanim begom. Tako utrjena gre z dvornim upraviteljem gledat mestno praznovanje zmage. Pristopi

Gudisalvo in ji izroči pismo skupaj z nekaj stvarmi, ki so last njegovega vodje. Ker s tem pri Rozaliji ne doseže zaželenega učinka, v njem še bolj vzplamti sovraštvo. 6. Marcijan mora zaradi kraljevih ukazov spet na pot, pozdravi Sinibalda in obljubi, da se bo kmalu vrnil. V dar sprejme prej omenjeni prstan, ki si ga razlaga kot dokaz Rozalijine ljubezni in vdanosti. Vesel odide, toda komaj stopi iz preddverja, ga napadejo zamaskirani Gudisalvovi tovariši. Iz njihovih rok ga otme pretorijanski vojak. 7. Meščani Palerma veselo praznujejo zaradi novice o sijajni zmagi. V povorki zamaskiranih izrabi Rozalija ugodno priložnost in neopažena zapusti veseljaško mesto ter pohiti v bližnji gozd. Sinibalda pokličejo sli, ker zdravniki obupujejo nad Fabijevim stanjem. 8. Sinibald se vrne na dvor, kjer ga presune težka izguba: Fabij zaradi ran umira, Rozalija je izginila. Takoj pošlje oglednike, da bi poiskali pogrešano hčer. Medtem izve Gudisalvo od dvornega pritlikavca, da je Marcijan odpotoval in se namerava kmalu vrniti. V jezi se odloči, da bo tekmeca zasledoval ter mu vzel prstan in življenje.

V interludiju se Polifem bojuje z Akidom za Galatejo in ga s skalo ubije. Akis se spremeni v vodovje, Polifemu pa zraste upanje. Galateja medtem beži po očetnem morju, dospe do Atlanta in išče zatočišče med cipresami. Kmalu naleti na novega sovražnika, nikdar spečega zmaja, s katerim se je prisiljena bojevati in ga premaga, ko mu vrže prstan. Izčrpano poživi zbor Hesperid. Tedaj zagleda, kako se ciprese spremenijo v drevesa z zlatimi jabolki.

Tudi tretje dejanje šteje osem prizorov. 1. Rozalija vstopi v bližnji gozd in se ustavi na begu šele potem, ko je prepričana, da je tisti, ki jih je zapustila, ne bodo našli. Prestrašena zaradi šuma išče varno zavetje in se skriva v drevesno duplino. Ko odvrže, kar ji je izročil Gudisalvo, se preobleče v romarico. 2. Skozi isti gozd hiti na poti v Siracuso Marcijan; skrita sila ga žene, da se prav na tem mestu prikloni v strahu in upanju. Sledi mu Gudisalvo in mu, čeprav se ta pogumno bori, z mečem odseka prstan. Smrtno ranjeni Marcijan kmalu izdihne. Med Pumlionom in Sicilijanci se vname spor za plen. 3. Rozalija neopažena iz bližine opazuje dogajanje in se srečno izogne novi nevarnosti. Nato si, podprta od Božjega duha in spodbujena za nove boje, izbere bivališče v neprijazni votlini na očetovem posestvu na Quisquini. 4. Podložniki Quisquine in Rose pripravijo mlademu, prezgodaj umrlemu knezu in dediču Fabiju pogrebno slovesnost. 5. Gudisalvo, ki se je znebil tekmeca, z veseljem gleda Rozalijin prstan in upa, da mu bo Sinibald dovolil poroko. S prstanom hoče dokazati, da je Marcijan ušel. Ko najde zaradi izgube sina in hčere užaloščene starše, si natančneje ogleda prstan in iz vrezanega napisa spozna vzrok Rozalijinega bega (mnogi so mislili, da je zblaznela, ker jo je

Johann Burgmann: Sv. Rozalija, Uršulinska zbirka, Ljubljana (foto: Ana Lavrič).

Guidalvo mučil). 6. Rozalija, ki je ne odvrne nobena pečina, vstopi v votlino. Vznemirijo in prestrašijo jo zli duhovi, zato se hitro umakne, a se spet opogumi in se preda pokori. 7. Knez razpošlje oglednike, da bi našli Rozalijo, vendar ti izgubijo upanje, ko najdejo, kar je odložila ob votlem drevesu. Ko se vrnejo na dvor, to povzroči novo žalost. Mesinci, ki so bili zaradi novih izbruhov Etne prisiljeni zapustiti svoje domove, potrdijo, da ni upanja na Rozalijino vrnitev; ker so v gozdu našli mrtvega pritlikavca, domnevajo, da je enaka usoda doletela tudi Rozalijo. Sinibald in Sancija se po Božji previdnosti pomirita. 8. Rozalija se je z neoboroženo nedolžnostjo, a z junaško dušo dolgo in slavno bojevala. Svoje domovanje, borišče svoje kreposti, je zaznamovala z besedami: »Ego Rosalia, amore Domini mei Jesu Christi in hoc antro habitare decevi.« Tu je zmagovala nad zemsko ljubeznijo, bogastvom, užitkom, upanjem, peklom, tj. v boju proti obema svetovoma, vse do srečnega konca.

Igro zaključuje epilog: Sicilija, domovina krepostne zmagovalke, beži pred Libitino (mrtvaško boginjo), zvezda, žareča kot vrtnica, pa ji kaže pot in jo privede do pečine, kjer zasledovalka izgine. Sicilija preišče kraj in ko najde Rozalijine relikvije,

jih spoštljivo dvigne. Pridružijo se ji še druge dežele, osvobojene izpod istega tiranstva. Genij vojvodine Kranjske okraši svetišče slavne in rešilne vestalke s častjo, s hvalnico pa mu, podprta z darežljivostjo slavnih stanov, sledi ljubljanska Palada.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1073, Zbirka rokopisov, I/36r–I/38r, *Diarium p. Ministri*.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

ŠAL/Šk. prot. – Škofijski arhiv Ljubljana, Škofijski protokoli, fasc. 12, 13, 14, 21.

Matične knjige: Ljubljana–Sv. Peter, R, 1692–1708.

KAL/Kap. seje 3.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Ms 5/53, *Historia annua Collegij labacensis anni 1722–1773*.

SKL – Semeniška knjižnica Ljubljana

rkp. 10, Dolničar, Janez Gregor: *Cypressus Labacensis seu epitaphia et inscriptiones Labacenses*, 1688–1691.

rkp. 11, Dolničar, Janez Gregor: *Annales urbis Labacensis, metropolis incliti Ducatus Carnioliae, das ist, Jahrs-Geschichten der fürstl. Haupt Statt Laybach. Von Anno 1660, biss 1700. Dann continuirt von Anno 1700 biss 1718, 1701–1718*.

rkp. 18, Dolničar, Janez Gregor: *Nucleus selectarum inscriptionum veterum et novarum*, 1709.

rkp. 22, Dolničar, Janez Gregor: Drobni zapiski Dolničarjeva *Miscellanea* III.

Zbirka podobic.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 488, Cod. XIII., šk. 98, 99: *Knjig prejemkov* 1707, 1708, 1709.

LJU 488, Cod. I/58, *Zapisniki mestnega sveta*, 1712.

TISKANI VIRI

AMAZON CHRISTIANA / FUGA / De utrôque Mundo triumphans / SEU / S. ROSALIÁ / VIRGO PANORMITANA / LUDIS THEATRALIBUS EXHIBITA, / ET DICATA / HONORI / INCLYTORUM STA-TUUM DUCATUS / CARNIOLIAE / DUM / Insigni munificentia bene meritae / de re literaria juventuti praemia / elargirentur, / Ab Archi-Ducali Soc. JESU Lycaeo / Labaci die Mensis / Anno à Partu Virgineo M.D.CC.IX. / MUSICES COMPOSITORE, / Admodum Reverendo, Religioso, atque / Doctissimo / Patre Mariano Tshadesh, Sac. atque Exempti /

Ord. Cisterc. celeberrimi, & antiquissimi Monasterij / Saticensis Professo. / LABACI, Typis Joan. Georgij Mayr, Incl. Prov. Carn. Typog.

OFFICIUM BEATAE VIRGINIS MARIAE, CUI ACCEDUNT ALLA QUOTIDIANAE PIETATIS OBSEQUIA IN USUM D. D. SODALIIUM ALMAE AC VENERABILIS SODALITATIS MAJORIS B. V. MARIAE / In Coelos Assumptae / In Archi-Ducali & Academico Soc. Collegio Labaci erectae & confirmatae IN STRENAM OBLATA ANNO Salutis MDCCLXII. / LABACI, Typis Joannis Georgii Heptner, Incl. Ducatus Carn. Typographi.

LITERATURA

- Cevc, Anica: *Valentin Metzinger. 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja*, Ljubljana : Narodna galerija, 2000.
- Collura, Paolo: *Santa Rosalia nella storia e nell'arte*, Palermo 1977.
- Cvetko, Dragotin: *Academia Philharmonicorum Labacensis*, Ljubljana : Cankarjeva založba 1962.
- Dolinar, France: *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pletzerje 1597–1704*, Ljubljana : Teološka fakulteta, 1976.
- Dolničar, Janez Gregor: *Epitome chronologica, continens res memorabiles nobilis & antiquissimae urbis Labacensis, metropolis inclyti Ducatus Carnioliae*, Labaci 1714.
- Dolničar, Janez Gregor: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana : Založba ZRC, 2003.
- Enzensberger, Horst: *Rosalia, Lexikon für Theologie und Kirche*, 8, Freiburg-Basel-Rom-Wien 1999, stp. 1298–1299.
- Fabjančič, Vladislav: *Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev. I. del: Okraj Stari trg*, Ljubljana 1940–1943 (tipkopis).
- Feuchtmüller, Rupert: *Der Kremser Schmidt*, Innsbruck-Wien : Tyrolia, 1989.
- Frank, Karl Friedrich: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806*, 5. Schloss Senftenegg : Selbstverlag 1974.
- Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis (1596–1691)* (ur. France Baraga), Ljubljana : Družina, 2002.
- Höfler, Janez: *Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem*, Ljubljana : Partizanska knjiga, 1978.
- Kimpel, Sabine: *Martin von Tours, Lexikon der christlichen Ikonographie*, 7, Rom-Freiburg-Basel-Wien : Herder 1974, stp. 572–579.
- Kemperl, Metoda: *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja v osrednji Sloveniji. Topografske študije. Gorenjska z Ljubljano*, Ljubljana 1999 (tipkopis magistrske naloge).
- Kopriva, Silvester: *Ljubljana skozi čas. Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih*, Ljubljana : Založba Borec, 1989.
- Korošec, Branko: *Ljubljana skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*, Ljubljana : Založba Mladinska knjiga, 1991.
- Kovačič, Lojze: *Cerkev sv. Florijana v Ljubljani*, Ljubljana : Župnijski urad sv. Jakoba, 1996.
- Kuret, Niko: *Praznično leto Slovencev. Starosvetne sege in navade od pomladi do zime, 2: Poletje*, Celje : Mohorjeva Družba, 1967.
- Lavrič, Ana: Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, v: Janez Gregor Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 13–62.
- Lavrič, Ana: Janez Gregor Dolničar – kronist ljubljanskega mesta, *Ad fontes. Otoprepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič), Ljubljana : ZRC SAZU, 2005, str. 139–157.
- Lavrič, Ana: »Virtuti et musis«. Karlov plemiški kolegij v Ljubljani na Dolničarjevih risanih medaljah, *Acta historiae artis Slovenica*, 13, 2008, str. 41–65.
- Lavrič, Ana: Svetniški zavetniki ljubljanskih baročnih akademij in društev, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino: V zlatih črkah v zgodovini. Razprave v spomin Olgi Janša-Zorn*, 57, 2009, str. 301–316.
- Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)* (ur. France Baraga), Ljubljana : Družina, 2003.
- Lozar Štamcar, Maja: Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 26, 1990, str. 57–84.
- Lubej, Uroš: *Justus van der Nypoort (Utrecht, ok. 1645/49–po 1698). Življenje in delo holandskega umetnika na Kranjskem in v drugih deželah nemškega cesarstva*. Ljubljana 2008 (tipkopis doktorske disertacije).
- Maček, Jože: *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Ljubljana : Celjska Mohorjeva družba, 2005.
- Melchers, Erna in Hans: *Das grosse Buch der Heiligen. Geschichte und Legende im Jahreslauf*, München : Cormoran, 1996.
- Menaše, Lev: *Marija v slovenski umetnosti. Ikono-logija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje : Mohorjeva družba, 1994.
- Prelovšek, Damjan: Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas, *Razprave I. razreda SAZU* 15 (ur. Emilijan Cevc), Ljubljana :

- Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986, str. 69–134.
- Radics, Peter: *Cypressus Labacensis etc. etc., Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, 15, 1860, str. 47–52.
- Reisp, Branko: Izbor tiskov jezuitskih avtorjev in institucij 17. in 18. stoletja iz knjižnice Narodnega muzeja v Ljubljani, *Ignacijeva karizma na Slovenskem. Razstava pri Sv. Jakobu* (ur. Lojze Kovačič, France Baraga, Miha Žužek), Ljubljana : Slovenska provinca D. J. et al., 1990, str. 43–67.
- Resman, Blaž: Šentjakobska cerkev v 18. stoletju, *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773). Zbornik razprav*, Redovništvo na Slovenskem, 4, Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, 1998, str. 189–228.
- Resman, Blaž: Mački, *Acta historiae artis Slovenica*, 8, 2003, str. 85–108.
- Sapač, Igor: Biografije arhitektov 18. stoletja na Slovenskem, v: *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka*, Ljubljana : Arhitekturni muzej, 2007, str. 230–270.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*, Görz 1905.
- Semper, Hans: Burgmann Johann, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Ulrich Thieme), 5, Leipzig 1911, str. 259.
- Smolik, Marijan: Thalnitscher Janez Krstnik, *Slovenski biografski leksikon*, 4, Ljubljana 1980–1991 (1980), str. 76–77.
- Smolik, Marijan: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*, Ljubljana 1963 (inavguralna disertacija).
- Steska, Viktor: Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 11, 1901, str. 18–32, 69–97, 141–186.
- Steska, Viktor: Dr. Janez Gregorij Dolničar, kranjski zgodovinar, *Dom in svet*, 14, 1901, str. 517–526, 581–586.
- Steska, Viktor: Slike v ljubljanskih cerkvah okoli l. 1715, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 12, 1902, str. 49–57.
- Steska, Viktor: *Slovenska umetnost. 1. Slikarstvo*, Prevalje : Družba sv. Mohorja, 1927.
- Stopar, Ivan: *Ljubljanske vedute*, Ljubljana : Arterika, 1996.
- Škerlj, Stanko: *Italijansko gledališče v Ljubljani v preteklih stoletjih*, Dela II. razreda SAZU 26, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1973.
- Šumi, Nace: Arhitektura 18. stoletja, v: *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka*, Ljubljana : Arhitekturni muzej, 2007, str. 9–35.
- Šumi, Nace: Katalog arhitekturnih spomenikov, v: *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka*, Ljubljana : Arhitekturni muzej, 2007, str. 36–229.
- Veider, Janez: Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 20, 1944, str. 98–136.
- Vidmar, Luka: Janez Gregor Dolničar v Loretu in Rimu leta 1679, *Acta historiae artis Slovenica*, 9, 2004, str. 159–169.
- Vrhovec, Ivan: *Die wohllöbl. Landesfürstl. Hauptstadt Laibach*, Laibach 1886.
- Vrhovec, Ivan: O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani, *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov* (ur. Luka Pintar), 3, Ljubljana : Slovenska matica, 1901, str. 126–175.
- Vrhovnik, Ivan: Zatrte nekdanje cerkve in kapele ljubljanske, *Danica*, 3, 1905, str. 347–348, 356–357, 362–364.
- Vrhovnik, Ivan: *Trnovska župnija v Ljubljani*, Ljubljana 1933.
- Zimmermanns, Klaus: Donatus von Münsterreifel, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 6, Rom-Freiburg-Basel-Wien : Herder 1974, stp. 88–89.

S U M M A R Y

The Church of St. Rosalie at the Ljubljana Castle

After the relics of St. Rosalie found on the nearby hill were transferred to the cathedral church in Palermo in 1624, the saint began to be worshipped as an intercessor against contagious diseases. In Slovenian provinces her cult was introduced during a plague that swept the territory in the 1640s. At that time two churches were built in her honour: the church above Šentjur pri Celju (1646) and the church above Krško (1647). The inhabitants of Ljubljana built a shrine to her no sooner than the early 18th century. In the Slovenian territory, the patronage of St. Rosalie also encompasses the succursal church of Kostrivnica in Spodnji Gabrnik and a chapel in Trebelno.

Hitherto, the Ljubljana Church of St. Rosalie appeared only in the writings of historians, especially Ivan Vrhovnik, whereas in the recent years Nace Šumi was the first to also place it among the noteworthy monuments of the Baroque art. The idea to build the church first occurred to jurist Janez Gregor Dolničar; the building was erected by the inhabitants of the Stari trg community and its

maintenance was subsidised by Janez Tobija Smrekar von Liechtenthal. The cornerstone was solemnly laid by the Bishop of Ljubljana, Ferdinand Kuenburg on 18 April 1708 and by 4 September the construction had progressed as far as to allow the first worship to take place, but the building was not completed and furnished by 1723. The church had three altars (St. Rosalie, St. Donatus, and St. Elijah or Martin), a pulpit, pews, organs, bells and the necessary inventory, including several icons and the Holy Sepulchre.

The church suffered enormous damage in the fire of 1774 and was closed by the government order on 10 March 1786 and sold at an auction. The building was bought by a mailman Vischer, who demolished it that same year. On the terrace where the church used to stand there are still visible traces in the ground of the church circumference, whereas its ground-plan and position are also shown on the map of Janez Dizma Florijančič (Florianschitsch) (dating back to 1744). The body of the building is revealed by old images: two wash drawings of Friedrich Bernhard Werner (dating back to 1732) and a copper-plate engraving of the passport of the Ljubljana furriers' guild (dating back to 1762). The ground-plan of the church was clearly of an octagonal shape, extended by a rectangular entrance hall and a presbytery of the same shape. The Church of St. Rosalie was attributed an important primacy among Baroque churches in Ljubljana. Excluding the dome-covered Chapel of St. Francis Xavier (subsequently built as an addition to the Church of St. Jacob in 1667–1669), it was

the first dome church in Ljubljana. Plans to build a dome of the cathedral were already made before that, but they were not realised, whereas the Order of the Cross built one a few years afterwards. With regard to architects involved in the project, mention ought to be made of Carlo Martinuzzi, who had already cooperated in the construction of the cathedral and later prepared the design for the seminary. Among the masons, however, note ought to be made of Gregor Maček (according to Igor Šapač), who acted as a foreman in the construction of both aforementioned buildings. The only surviving item of the church furnishing which was sold with the rest of the church at the 1786 auction is presumably the painting of St. Rosalie, as it may be hypothetically linked to the painting of the saint contained in the collection of the Ljubljana Ursulines.

Even though the shrine at the Ljubljana Castle was demolished, the city's memory of the saint has not completely sunken into oblivion. In 1789 Andreas Johann Herrlein painted her for the nearby Church of St. Florian according to the graphic of Johann Veit Kauperz, who converted into the graphic medium the (partly modified) painting of Martin Johann Schmidt from the Benedictine Abbey in Melk. St. Rosalie obtained a place of public worship also in the church in Trnovo (Matija Tomc), whereas her images in private or monastery collections (e.g. a small painting of Johann Burgmann kept by the Ursulines) were primarily intended for private worship.